

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1908. Andra Kammaren. N:o 15.

Lördagen den 22 februari.

Kl. 7 e. m.

Fortsattes det på förmiddagen började sammanträdet.

§ 1.

Föredrogs hvar för sig:

statsutskottets utlåtanden:

n:o 26, i anledning af väckt motion om anslag till utgifvande af en uppslagsbok öfver 1908 års lagtima Riksdags arbete;

n:o 27, i anledning af Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar om utbyggande af den elektriska kraftstationen vid Trollhättan samt om ledningar för distribuering af elektrisk energi från nämnda station; och

n:o 28, i anledning af Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar om anslag dels för iståndsättande och ombyggnad af Skanörs hamn, dels ock för upprensning af det s. k. Väckholmssundet; samt

lagutskottets utlåtanden:

n:o 7, i anledning af väckt motion om antagande af lag om tjänsteaftal mellan husbönder och tjänare; och

n:o 8, i anledning af väckta motioner om skrivelser till Kungl. Maj:t angående åtgärder för befordrandet af återinflyttning hit till landet af från riket utflyttade personer.

Hvad i dessa utlåtanden hemställts bifölls af kammaren.

§ 2.

Till afgörande förelåg härefter lagutskottets utlåtande n:o 9, i anledning af väckta motioner om skrifvelse till Konungen med begäran om utredning, huruvida vissa sjukdomar må utgöra äktenskaps hinder och skäl till återgång af äktenskap m. m.

*Ang.
äktenskaps-
hinder och
återgång i
äktenskap
m. m.*

Ang.
 äktenskaps-
 hinder och
 återgång i
 äktenskap
 m. m.
 (Forts.)

I en inom Andra Kammaren väckt motion, n:o 2, hade herr *E. O. V. Wavrinsky* i Stockholm hemställt, att Riksdagen ville i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta utreda, huruvida icke obligatoriskt intyg om kort tid före giftermålet undergången läkareundersökning borde stadgas såsom villkor för äktenskap, och i samband därmed pröfva, om äktenskapsförbud under vissa sjukdomar eller stadier af sjukdomar kunde vara af nöden, samt förelägga Riksdagen de förslag, som af sådan utredning kunde föranledas.

Vidare hade samme motionär i motionen n:o 31 föreslagit, att Riksdagen ville i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta utreda, hvilka smittosamma och ärftliga sjukdomar borde utgöra skäl till återgång i äktenskap och huru skilsmässa därvid skulle kunna vinnas utan den offentliga och för familjelifvet sårande handläggning af dessa grannliga ärenden, som nu vore föreskrifven, samt till Riksdagen inkomma med de förslag, som af sådan utredning kunde föranledas.

Utskottet hemställde:

1:o) att förenämnda motion n:o 2 icke måtte till någon Riksdagens åtgärd föranleda; samt

2:o) att förenämnda motion n:o 31 icke heller måtte till någon Riksdagens åtgärd föranleda.

Vid utlåtandet hade dock fogats reservation af herr *Lindhagen*, med hvilken herr *Pettersson* i Södertälje instämt. I denna reservation hemställdes:

1:o) att Riksdagen i anledning af motionen n:o 2 ville hos Kungl. Maj:t anhålla om öfvervägande, i hvad mån äfven andra svårare sjukdomar än fallandesot borde i veterliga fall utgöra äktenskapshinder, samt framläggande af det lagförslag, hvartill detta öfvervägande kunde föranleda; och

2:o) att Riksdagen i anledning af motionen n:o 31 ville hos Kungl. Maj:t anhålla om öfvervägande, i hvad mån ofvansagda sjukdomar, ådragna före eller efter ett avslutadt äktenskap, måtte kunna utgöra giltig anledning för äktenskapets upplösning, samt framläggande för Riksdagen af det lagförslag, hvartill detta öfvervägande kunde föranleda.

Efter föredragning af *punkten 1:o*) begärdes ordet af

Herr *Wavrinsky* i Stockholm, som yttrade: Herr talman! Jag tillåter mig att vördsamt hemställa, att punkt 2:o) äfven måtte föredragas, då det ärende, som afses i denna punkt, står i nära förbindelse med det, som afhandlas i punkt 1:o).

Denna hemställan bifölls af kammaren.

Härefter föredrogs jämväl *punkten 2:o*); och anförde därvid

Herr Wavrinsky i Stockholm: Herr talman, mina herrar! Det torde ha syntts talmannen liksom många af kammarens ledamöter något förmätet, att jag, som saknar det vetenskapliga grundlaget för bedömande af de ärenden jag i förevarande motioner tillåtit mig behandla, vågat göra framställning till Riksdagen i ett så viktigt syfte, som jag här gjort. Men förklaringen ligger däri, att dessa frågor ha grott i mit sinne under lång tid, och jag har länge väntat, att mera kompetenta målsmän skulle framdraga frågorna här i riksdagen. Då jag emellertid icke har funnit min förväntan uppfylld, har jag till sist ansett det vara en plikt för mig att, så godt jag förstår och förmår, bringa denna sak fram för Riksdagen och därmed för allmänheten. Jag är särskildt pressen tacksam för den välvilja, med hvilken den upptagit min serie af framställningar. Den har alldeles riktigt benämnt saken, när den refererat mina motioner under rubriken »folkhälsa och rashygien». Det är nämligen så, som kammarens ledamöter torde erinra sig från början af riksdagen, att jag väckt en rad af motioner, syftande åt just detta håll: att bevara folkhälsa och omhulda rashygien. Det är något ogynnsamt för mig att vid styckningen af de olika frågor, jag bragt å bane i mina motioner, först till behandling kommit förevarande två frågor, som måhända mindre välvilligt upptagits både af kammarens ledamöter och af allmänheten och minst kunna påräkna sympati och förståelse hos de breda lagren. Men det torde därför tillåtas mig att erinra om, att min första motion afsåg undervisning om dessa farliga sjukdomar, dessa smittosamma och ärftliga sjukdomars natur och verkningar för att därmed på det naturligaste vis grundlägga en sundare och bättre uppfattning om det ansvar, som följer på grund af ifrågavarande sjukdomars karaktär. Samhället måste efter min uppfattning målmedvetet vaka öfver, att släktet icke urartar, detta i sitt eget intresse, om icke ur högre synpunkter.

Jag läste i någon af de dagliga tidningarna för veckan en uppsats, riktad mot dem, som ifrå för alltför mycket inskränkningar, enligt artikelförfattarens mening, i det njutningsfulla lif, som vi i allmänhet föra, och författaren vänder sig synbarligen mera direkt mot oss absolutister i nykterhetsfrågan med den förklaringen: vi må mycket väl, vi må ganska bra, som vi må. Det är ingen fara med oss. Ja, om det här icke gällde något annat för mig, än att vi skulle må väl, må rätt bra, så skulle jag icke haft någon anledning till de framställningar, jag gjort. Men jag syftar, som kammarens ledamöter nog finna, åt något vida högre. Den hälsa och den kraft, jag vill vinna, är en helt annan än den, med hvilken man nöjer sig, när man mår tämligen bra. Jag syftar åt en sådan hälsa och kraft, som kommer

*Ang.
äktenskaps-
hinder och
återgång i
äktenskap
m. m.*

(Forts.)

Ang.
 äktenskaps-
 hinder och
 återgång i
 äktenskap
 m. m.
 (Forts.)

hvarje fiber af vår varelse att dallra och svälla af lifslust och verksamhetslust, som bringar harmoni åt hela vår varelse, både vår andliga och lekamliga, en sådan harmoni, ur hvilken lycka och välsignelse växa upp och hvilken är grundlaget för hela vår utveckling och kultur, så vida vi med den sträfva efter något verkligt högt och ädelt.

Det stundar måhända hårda tider för vårt folk och för nordens folk. Det är därför af vikt att att se till, att vi kunna bevara de försvarskrafter, öfver hvilka vi förfoga, och utveckla dem. Rustningar äro nödvändiga, men vapnen blifva snart gammalmodiga, och kolossala summor offras på nya sådana. Men den försvarskraft, som vinnes genom att bevara och utveckla nationens hälsa och kraft, den är evigt ny och ung, den förnyngar sig själf. Det är en rikedomsskatt, som vi aldrig behöfva sakna, om vi taga vara på den och utveckla den efter all vår förmåga. Behöfver jag erinra om det lilla och ändock på sin tid så stora grekiska folket? Så länge det gjorde omsorgen om sin nations hälsa och kraft till en af sina allra viktigaste omsorger, så länge det såg i skönheten och ädelheten och sedligheten de yppersta medborgerliga dygder och utrustade sitt folk därmed efter bästa förmåga, var det grekiska folket jordens största folk, på samma gång som det var det minsta till antalet. Men i den mån, som grekerna förföllo till lättja och likgiltighet, i vällefnad och vällust, blefvo de veka och svaga, och de blefvo då också offer för barbarerna.

Jag vågar icke gå för långt i uppdragande af sådana skildringar. Jag skall därför inskränka mig, hvad oss vidkommer, till en enda liten erinran, som bör vara ett gif akt för oss. 1884 års åldersklass af våra värnpliktige utgjorde 35,734 pröfvade. Af dessa blefvo 6,604 eller 18½ procent kasserade. Af de öfveråriga kasserades 25,7 procent. I Södermanland växte denna kassationsprocent till 26,27, och bland de äldre årsklasserna har jag noterat Östergötland med 50 procent kasserade. Är det på denna allmänna värnplikt, vi skola bygga vårt försvar, då är det tid att vi se till, att det blir allvar af med den allmänna värnplikten. Äro vi icke skyldiga våra efterkommande att gifva dem ett bättre arf än en sådan ungdom? Mig tillfredsställer åtminstone icke denna ungdom.

Jag vet, att det finnes andra, som icke ställa anspråken högre, men jag hoppas, att Sveriges Riksdag skall ha blicken öppen för de kraf, som jag vågat draga fram, och erkänna, att de äro värda all vår uppmärksamhet. Hvad som kräfves af oss är en högre ansvarskänsla inför nutid och framtid i det hänseendet, som jag velat här belysa.

Detta i allmänhet om de motioner, som jag i en följd väckt. Hvad nu de frågor vidkommer, som här föredragas, skall jag i allra största korthet yttra mig om dem.

De röra ett yrkande om utredning — märk väl, mina herrar, om utredning! — huruvida icke obligatorisk läkarundersökning, intyg om sådan, skulle vara villkor för ingående af äktenskap och i samband därmed pröfning, huruvida icke vissa särskildt farliga smittosamma sjukdomar i särskildt smittosamt stadium och ärftliga sådana borde utgöra hinder för äktenskap förutom den sjukdom, som redan nu är ett hinder härför, nämligen fallandesot, och att i alla händelser, om under äktenskap sådana sjukdomar yppa sig, dessa må utgöra giltig anledning till äktenskapets upplösande.

Mot denna min första framställning om pröfning, huruvida icke obligatoriskt intyg om undergången läkarbesiktning borde vara villkor för äktenskap, har från läkarnes sida rests ett starkt kategoriskt motstånd. En läkare har visserligen sagt, att läkarne som en man skulle stå emot ett sådant förslag, men därutiinnan misstager han sig. Jag har under de senaste dagarna i all synnerhet och en tid förut äfven från läkare mottagit försäkringar om starka sympatier på många håll för denna min framställning. Eniga äro sålunda icke läkarne. Men jag har naturligtvis inga utsikter att kunna drifva igenom en sådan mening gentemot så många framstående läkare, som intaga en annan ståndpunkt, och det kan icke falla mig in att bjuda till att komma med något slags kritik af deras kritik, då jag saknar de nödiga förutsättningarna därför. Men jag måste påpeka, att en stor del af detta motstånd med all säkerhet härleder sig från missförstånd om innebörden af mitt yrkande. Jag har icke begärt — det har jag tydligen sagt i motionen och ofta upprepat det — att läkarintyget skulle vara ett betyg öfver äktenskapskandidaternas hälsotillstånd. Det är alls icke tal därom. Utan det skulle blott vara en förklaring af läkaren, att den, som tänker inträda i äktenskap, verkligen varit hos honom för att höra hvad läkaren tänker om hans hälsotillstånd. Ingenting vidare. Nu invända läkarne, att de svåra och farliga sjukdomar, som motionen afser, alls icke äro lätta att bedöma, såvida de inträdt i symptomfritt tillstånd, där icke yttre spår och tecken tyda på sjukdomens stadium. Läkarne blifva också vilseledda, och åtskilliga andra olägenheter inträda, hvarför de åtminstone anse en sådan undersökning vara af mycket liten betydelse i förhållande till den apparat, som därmed skulle sättas i verksamhet.

Men, mina herrar, något skulle i alla fall återstå af vikt genom ett sådant förfarande, och det vore, att ingen inlåte sig på en förbindelse af en för framtiden för nationen och för den enskilde så viktig art som den ifrågavarande utan att ställas inför den ansvarsfulla frågan: är du beredd att bära ansvaret för de barn, som du måhända skall sätta i världen, under det tillstånd, som du för närvarande befinner dig i? Den frågan måste hvar och en allvarligen ställa till sig i ett sådant viktigt

*Ang.
äktenskaps-
hinder och
återgång i
äktenskap
m. m.
(Forts.)*

Ang.
 äktenskaps-
 hinder och
 återgång i
 äktenskap
 m. m.
 (Forts.)

ögonblick, och det är just hvad jag velat framtvunga. Jag ville, att det skulle blifva till en väckelse vid detta afgörande steg, som så ofta tages besinningslöst. Finner man bättre medel för detta, må man använda dem. Jag har blott ansett mig skyldig att, när jag yrkat på någon åtgärd i detta syfte, ange någon väg, något medel därtill och icke enbart komma med lösa önskemål, och jag har ansett mitt förslag förtjäna öfvervägande om icke mera.

På ett offentligt möte här i Stockholm, där denna fråga var under behandling, redogjorde talarinnan för aftonen, fröken Ellen Key, för ett förslag af liknande art, som framkommit i Österrike. Där har föreslagits, att vid äktenskaps ingående båda kontrahenterna själfva skola å tryckta formulär ge svar å vissa frågor, som kunna lända dem båda till erinran om deras hälsotillstånd, och, om jag förstod henne rätt, skulle läkaren intyga, att efter hans öfvertygelse dessa svar vore riktigt lämnade. Detta anser jag emellertid vara att gå längre än hvad jag föreslagit, att ställa dem inför alldeles bestämdt uppgifna frågor, som i bådas närvaro skulle besvaras. Och det vore mera sårande för de unga kvinnorna och för familjerna. Och jag är särskildt angelägen att rikta mina kamraters uppmärksamhet på det förhållandet, att, om en pröfning företages af detta mitt förslag, det ingalunda därmed följer, att läkaren skulle nödgas inskrida på ett sätt, som vore sårande och enligt utskottets mening alls icke motsvarade det allmänna tänkesätt, som råder på detta område för närvarande. Ty jag tänker mig, särskildt med afseende på kvinnorna, att en familj mycket väl kunde nöja sig, hvad dotterns hälsotillstånd vidkommer, med ett uttalande af husläkaren utan någon vidare undersökning än den han varit i tillfälle göra därigenom, att han varit familjens läkare. Och en man, som sökte läkare i här afhandlade syfte, skulle bli i tillfälle att få upplysningar af sådan art, att sjukdomar, som icke vore af den våldliga beskaffenhet, att de borde hindra hans äktenskap, i alla fall skulle kunna häfvas, om han i tid finge sin uppmärksamhet riktad på sitt hälsotillstånd. Jag kan icke förstå annat, än att en sådan åtgärd, som jag här föreslagit, vore värd att åtminstone tagas under öfvervägande, och jag beklagar därför, att jag icke inom utskottet fått något som helst understöd i denna del. Då jag det icke har fått, skall jag icke heller längre inlåta mig på den frågan, utan betraktar detta mitt förslag såsom för denna gång fallet.

Mina båda andra yrkanden ha däremot framkallat en reservation af herr Lindhagen, med instämmande af herr Pettersson i Södertälje. Då denna reservation är kort och koncis samt kammarens ledamöter har den för ögonen, skall jag icke upptaga kammarens tid med att yttra mig särskildt om densamma. Jag hysar dessutom den förhoppningen, att reservanterna själfva

skola här i kammaren gifva uttryck åt sin uppfattning i detta stycke. Jag vill blott tillkännagifva, att under nuvarande förhållanden känner jag mig tacksam och tillfredsställd med de yrkandens reservanterna gjort, och instämmer jag alltså i deras framställning.

Innan jag slutar, ber jag blott att få yttra några ord till utskottet. Jag är utskottet förbunden, därför att utskottet uppmuntrat mig med att förklara, att utskottet funnit, att »de synpunkter, som af motionären gjorts gällande i nu förevarande framställningar, äro ovedersägligen i mycket behjärtansvärda». Jag kan också förstå utskottets betänkligheter, ehuru jag beklagar, att de varit så stora. Jag gillar fullständigt utskottets uppfattning, att en förbättrad undervisning om de smittosamma sjukdomarnes natur och verkningar är utgångspunkten för arbetet på detta område. Men jag kan icke inse, att detta tillbakskjuter ett annat viktigt medel härvidlag. Frågan är ju så stor och ingående, att den väl behöfver behandlas ur olika synpunkter och att olika medel böra komma till användning. Att icke en sådan lagstiftning, som jag föreslagit i afseende å läkarundersökning, skulle blifva till den grad effektiv, som jag tänkt mig, det är visserligen sant, ty man skulle därmed aldrig nå dem, som ingå förbindelser utom äktenskapet, men jag har aldrig satt i fråga, att man skulle afstå från att göra, hvad man kan i en statsinstitution, där man har utväg att uträtta någonting, därför att man icke kan nå alla förhållanden, hvarom här kan vara fråga. Jag har trott det vara af vikt att göra, hvad göras kunde.

Det är särskildt en omständighet vid utskottets behandling af mina förslag, som jag har fäst mig vid. Utskottet säger, att det lärer kunna vinnas återgång af äktenskap, om någon af kontrahenterna redan före vigseln varit behäftad med fallandesot. Det är nämligen så, att när fallandesot upptäcktes, utgör den hinder för äktenskap. Men frågan är, huruvida det är anledning till återgång af äktenskap, att fallandesot förekommit hos någon af kontrahenterna redan före vigseln och först efteråt upptäckes. Jag har åtminstone från lagkloke fått den förklaring, att den saken är mycket tvifvelaktig. Jag ber därför att få understryka hvad utskottet här säger: »Sälunda lärer återgång af äktenskap kunna vinnas, om någon af kontrahenterna redan före vigseln varit behäftad med fallandesot», en upplysning, som jag tror vid flere tillfällen kan vara af vikt för allmänheten, särskildt för de olycklige, som äro i den belägenheten, att de genom äktenskap äro bundna vid en person, som lider af fallandesot, och icke kunna blifva sitt äktenskap kvitt. Jag kan för öfrigt icke fatta, hvarför icke den omständigheten, att fallandesot uppträder under äktenskapet efter vigselns ingående, skulle vara ett lika

*Ang.
äktenskaps-
hinder och
återgång i
äktenskap
m. m.*

(Forts.)

Ang.
äktenskaps-
hinder och
återgång i
äktenskap
m. m.
(Forts.)

godt skäl för äktenskaps upplösning, och jag beklagar, att utskottet icke haft en sådan mening.

Utskottet säger nederst å sid. 10: »Hvad angår det i motionen anförda uttalandet, att fordran på läkarbesiktning för dem, som ämna ingå äktenskap, icke borde möta något motstånd, enär allmänheten redan vore van vid att läkarbetyg ofta krädes för anställning inom vissa statens verk, för genomgående af vissa undervisningskurser m. m., vill utskottet framhålla, att, med hänsyn till den stora skillnad i betydelse ett ofördelaktigt resultat af läkarbesiktningen skulle medföra den undersökte, en dylik jämförelse synes i hög grad missvisande.» Detta är, såvidt jag kan förstå, den enda tillrättavisning, som utskottet ger mig. Jag måste dock säga, att jag icke fattar, att jag gjort mig förtjänt af den tillrättavisningen; och jag anser å min sida densamma vara missvisande. Om jag söker läkare för att få lifförsäkring och därvid får veta, att exempelvis min ena lunga icke är rätt klar, att broncherna äro angripna och dylikt, så utgör ju detta ett absolut hinder för tagande af lifförsäkring, åtminstone för tillfället, men det är intet hinder för ingående af äktenskap. Det finnes en hel del sjukdomar, som upptäckas vid en dylik läkarundersökning och hvilka äro af den art, att de alls icke behöfva utgöra hinder för äktenskap, men lika visst träffa den, som vill ha en lifförsäkring, mycket hårdt. Jag tror icke, att utskottet till fullo tänkt sig in i den saken, när det gaf mig denna tillrättavisning. Det skulle åtminstone vara mig kärt att få veta, hvad utskottet därmed afsett, ty för den händelse tillrättavisningen verkligen är berättigad, vill jag ställa mig den till snar efterrättelse.

Till sist har jag antecknat mig till minnes följande uttalande, som utskottet här gjort: »Vid den allmänna revision af äktenskapslagstiftningen, hvilken inom kort torde komma att verkställas, lära för öfrigt de af motionären framställda önskemålen vinna det beaktande, de kunna förtjäna.» Det gläder mig, att från ett så auktoritativt håll som lagutskottet uttalats den förmodan, att vi snart ha att vänta en allmän revision af äktenskapslagstiftningen. Då kräfves också, att dessa frågor, hvilka röra en blifvande bättre äktenskapslagstiftning, blifva behandlade i tid, så att de icke komma öfverraskande vid en sådan lagstiftning, utan att man hunnit längre fram i bedömandet af dessa frågor, än hvad för närvarande i allmänhet synes vara fallet.

När jag med statsrevisorerna förliden höst gjorde ett besök i Vänersborg, fick jag tillfälle att se barn uti en anstalt därstädes, hvilka ådrogo sig den allra största uppmärksamhet. Det var ett skolhem för blinda döfstumma. Jag önskar, att hvarje människa kunde få blicka in i förhållandena i ett sådant skolhem och se dessa barn; det skulle vara eu predikan för lifvet. Icke nog med, att de voro blinda och döfstumma, de voro också i

allmänhet vanskapliga på något sätt, och på deras anleten och hela deras kropp sågos märken efter den förödelse, som lasten, föräldrars last, bragt öfver dem. Det var en fasaväckande syn, och på samma gång var det en lärorik och värmande syn att se dessa varmhjärtade kvinnor, som där kämpade och arbetade för att gifva något innehåll åt lifvet för de arma barn, som där vårdades. De äro säkert hjältinnor, dessa kvinnor, som offra sitt lif åt sådant arbete. Man såg där blinda och döfstumma vanskapliga barn sitta och samtala med hvarandra med fingerspråk och upplifvas af att utbyta tankar och åhöra lektioner. I lektionerna i historia t. ex. stodo dessa vanskapta upp och talade om fosterländska bedrifter af våra gamla konungar, om kulturhistoriska bragder från vårt folks äldre och nyare tider, hvilket allt vittnade om, att de lefde med trots det andliga och lekamliga elände, hvaraf de trycktes, att de lefde med i en tankevärd, som dock gjorde lifvet åtminstone drägligt för dem i deras svåra omständigheter.

Det är, mina herrar, för att slå alarm i denna sak, som dessa frågor ha väckts, och det är också min ursäkt, för att jag vågar uttala mig i frågor, hvilka jag icke har tillräcklig förutsättning att fullt nöjaktigt kunna bedöma.

Jag ber, herr talman, att under för handen varande förhållanden få inskränka mig till att yrka bifall till den afgifna reservationen.

Herr Zetterstrand: Herr talman, mina herrar! Jag tror, att vi allesammans vilja gifva motionären vårt varma erkännande för det lifliga intresse, han ådagalagt för åstadkommande af hvad han kallar folkhälsa och rashygien, åtminstone vill jag för min del skänka honom detta varma erkännande, och jag hoppas, att de väckande tankar, som han uttalat både i sina motioner och här från talarstolen, måtte komma att uppmärksammas. Detta hindrar emellertid icke, att jag icke kunnat i allo följa honom.

Hans första yrkande i motionerna går ut på, att, innan äktenskap ingås, läkarintyg skola anskaffas af kontrahenterna. Gentemot detta yrkande har lagutskottet i sin helhet ställt sig afvisande. Man har nämligen ansett, att ett dylikt åliggande för kontrahenterna skulle medföra stora svårigheter och alltför mycket ingripa i enskildes personliga förhållanden, och man har trott, att en sådan undersökning skulle komma att blifva motbjudande för befolkningen i vida trakter af landet. På samma gång har man haft den uppfattningen, att läkarne icke alltid skulle kunna riktigt bedöma, huruvida smittofara föreläge eller ej.

Vidare skulle det, såsom utskottet säger, kunna medföra den menliga påföljden, att äktenskapsfrekvensen, hvilken redan nu, såsom vi alla veta, är i vårt land ganska ringa, skulle kunna komma att än ytterligare sjunka.

*Ang.
äktenskaps-
hinder och
ötergång i
äktenskap
m. m.
(Forts.)*

Ang.
äktenskaps-
hinder och
återgång i
äktenskap
m. m.
(Forts.)

Af dessa skäl har utskottet och således äfven jag icke ansett oss kunna förorda den af motionären påyrkade läkarbesiktningen.

I öfrigt har motionären yrkat, att personer, behäftade med obotliga eller smittosamma sjukdomar, icke skulle få ingå äktenskap och att, om de voro besmittade med sådana, detta skulle innebära giltig anledning till upplösning af deras äktenskap. Reservanterna inom utskottet ha påyrkat en utredning beträffande just dessa förhållanden, och därutinnan har jag inom utskottet icke alls ställt mig afvisande gentemot reservanternas uppfattning, utan jag har tvärtom ganska mycket understödt dem. Däraf följer gifvetvis, att jag icke kan i allo biträda de skäl, som här af utskottet anförts, men jag har å andra sidan icke ansett förhållandena vara sådana, att jag borde reservera mig, ty jag måste medgifva, att utskottet dock har ganska starka skäl för den ståndpunkt, som det i detta fall intagit.

Förhållandet är, såsom herrarne veta, att år 1903 tillsattes en kommitté med uppdrag att verkställa utredning om och afgifva förslag till erforderliga åtgärder emot smittosamma könsjukdomars spridande. Denna kommitté har nu under år 1906 utarbetat förslag till lag om åtgärder till motarbetande af utbredningen af ifrågakvarande sjukdomar. Det betänkande, som kommittén skall afgifva, är visserligen ännu icke färdigt, men dock i det närmaste färdigt. Det är ett mycket digert och innehållsrikt betänkande, och jag tror, att innan man öfvergår till en närmare pröfning af denna fråga, bör man taga del af hvad detta utlofvade betänkande innehåller. Detta är det ena skälet.

Det andra skälet är det, att, såsom man under hand fått kännedom om, lagberedningen skall, såsom man antager, redan nästa års höst påbörja en omarbetning af giftermålslagstiftningen. När således lagberedningen företager denna fråga, så är det alldeles gifvet, att de förhållanden, motionären här påpekat, skola komma under en mycket noggrann ompröfning. Jag tror, att lagberedningen då skall helt visst komma att i mångt och mycket ställa sig på den ståndpunkt, som motionären härutinnan har intagit. Men en annan sak är det, att man också får betänka, att likaväl som starka skäl tala *för*, hvad motionären här har sagt, finnas också en del betänkligheter *emot*, hvilka det visserligen icke är så lätt att komma fram med, fastän de i alla fall nog finnas i en så synnerligen grannlaga fråga som denna. Jag vill exempelvis säga något härom. Om man nu säger, att ett äktenskap ovillkorligen skall vara förbjudet, när den ena kontrahenten har fått en obotlig smittosam sjukdom, och om det så inträffar, att af tvenne personer, hvilka äro förlofvade med hvarandra, den ena har händelsevis råkat få en svår sjukdom, såsom kräfta eller fallandesot, och känner att slutet nalkas, men i alla fall önskar ingå äktenskapet för att åt

den andra — fästekvinnan, om det nu är mannen, som råkat ut för denna sjukdom — bereda bättre samhällsställning, bättre ekonomiska villkor eller dylikt, då vore det väl ganska hårdt, om lagen skulle absolut förbjuda ett äktenskap dem emellan. Detta är ett fall, som man tagit under öfvervägande, och det kan nog tänkas många flera sådana.

Jag tror därför, att Riksdagen gör klokt i att icke alldeles ensidigt ställa sig på den ståndpunkten, att dessa smittosamma sjukdomar nödvändigt skola vara ett gifvet hinder för äktenskaps ingående, likasom att dessa sjukdomar icke heller skola utgöra ett bestämdt skäl för upplösning af ett äktenskap.

Jag skulle, som sagdt, i allt fall gärna varit med om en skrifvelse till Kungl. Maj:t i detta ämne, om det icke vore så, att man är alldeles bestämdt öfvertygad om att denna fråga i alla händelser kommer att upptagas till mycket omsorgsfullt bepröfvande vid den snara omarbetning af giftermålsbalken, som ju skall komma till stånd.

Då jag, herr talman, således tror, att man i denna fråga icke bör gå för hastigt till väga och förifra sig, så har jag ansett mig icke kunna ställa mig afvisande mot utskottets mening, och därför skall jag be att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Lindhagen: Redan den näst föregående talaren har framhållit, att alla måste blifva motionären tack skyldiga, därför att han tagit upp och fäst uppmärksamheten på denna utan tvifvel mycket behjärtansvärda och på samma gång mycket allvarliga fråga. Det vore ju då skada, tycker jag, om icke motionärens motioner och yrkanden i detta ämne skulle föranleda till ett enda sympatiuttalande i någon enda punkt från någondera af Riksdagens kamrar. Nu hafva vi i utskottet alla varit eniga därom, att motionärens förslag om obligatorisk läkarundersökning för äktenskaps ingående af mångahanda skäl svårigen kan bifallas. Men däremot är det en annan fråga, som inom utskottet varit föremål för särskild öfverläggning och särskild votering, nämligen huruvida man icke borde taga i öfvervägande frågan, om icke flere ärftliga svåra sjukdomar än fallandesot borde, under vissa förhållanden, af lagen föreskrivas utgöra äktenskapshinder. Som herrarna hafva sig bekant, utgör, enligt den svenska lagen, fallandesot ett äktenskapshinder, och det kan då vara fråga om, huruvida icke motionärens yrkande borde föranleda åtminstone den hänsynen, att man begär undersökning, om icke några andra svåra sjukdomar också borde utgöra äktenskapshinder. Men detta har utskottet i själfva verket icke bemött; det talar bara om läkarbetyg, och det finnes icke något direkt uttalande gentemot motionärens yrkande i den delen. Jag har verkligen frågat den person, som författat det föreliggande utskottsbetänkandet, hvarför han icke skrivit någonting

*Ang.
äktenskaps-
hinder och
återgång i
äktenskap
m. m.
(Forts.)*

*Ang.
äktenskaps-
hinder och
återgång i
äktenskap
m. m.
(Forts.)*

särskildt äfven om den saken, och jag har då fått till svar, att orsaken därtill vore den, att, såsom han sade, det var så svårt att bemöta motionären i den punkten.

Nu har herr Zetterstrand vidare sagt, att också han i sak vore med på motionärens yrkande i denna del. Men talaren vill, att de där af honom framhållna förhoppningarna på, att saken skall framdeles, på ena eller andra sättet, tagas under öfvervägande, skola här, liksom så mången gång förut, för tillfället fälla en god och vacker sak. Detta får man nu underkasta sig, ifall dessa förhoppningar verkligen äro sådana, att man kan taga på dem. Men detta är alls icke fallet i denna förevarande fråga.

Herr Zetterstrand framhöll till en början, att det tillsatts en kommitté, som har att taga i öfvervägande i hvad mån man skulle kunna förekomma spridandet af isynnerhet veneriska sjukdomar, och han trodde för sin del, att denna kommitté, hvars betänkande skulle föreligga redan i år, komme att syssla med den nu till behandling förevarande frågan. Men på från utskottet gjord förfrågan har just af kommitténs sekreterare blifvit upplyst, att denna fråga har kommittén alls icke gifvit sig in på och att frågan skulle ej heller komma till synes i kommitténs blifvande betänkande. Hvarför då säga, att vi hoppas på, att den i alla fall skall komma till synes där?

Den andra hänvisningen till framtiden är lagberedningens i ett dunkelt fjärran väntade arbete på en omarbetning af giftermålsbalken. Ja, d. v. s. den är icke allför aflägsen, den tid, då beredningen skall börja med detta arbete, ty detta påstås kunna ske inom ett och ett halft år. Men huru lång tid det skall taga, innan denna stora fråga blifvit slutbehandlad inom lagberedningen och hvilken lång tid, som skall hinna förgå, innan frågan kan blifva afgjord af Riksdagen — därom kan man knappast inlåta sig ens gissningsvis. Det är bra beklagligt, detta, eller att man för sådana där aflägsna lagstiftningsarbetens skall undanskjuta hvarje slags opinionsyttring i någon detalj af detta lagstiftningsarbete. Och det får jag verkligen också säga, att jag är liffigt öfvertygad därom, att just de, hvilka komma att taga hand om detta stora lagstiftningsarbete, skola blifva särskildt tacksamma, om de på förhand från Riksdagens sida fått ett uttalande i några vanskligare och mera omtvistade punkter, hvilka vore förtjänta af att tagas i alldeles särskildt öfvervägande. Så har skett en gång förut. Jag minnes, hur det var, när lagberedningen skulle behandla frågan om tomträtt. Då önskade man på förhand få veta, om Riksdagen hade några sympatier för denna sak.

Ja, herr talman, vid sådant förhållande tycker jag, att detta af utskottet ej bemötta, af dess vice ordförande med sympati omfattade och af reservanterna förordade försiktiga förslag om

skrifvelse till Kungl. Maj:t om en utredning af frågan, huruvida vissa uppenbara smittosamma sjukdomar skola utgöra äktenskaps-hinder, borde föranleda åtminstone därtill, att Andra Kammaren i denna punkt uttalade sin sympati för motionärens tankar, och det är därför, som jag nu ber att få yrka bifall till reservationen.

*Ang.
äktenskaps-
hinder och
återgång i
äktenskap
m. m.
(Forts.)*

I detta anförande instämde herrar *Kjellberg, Pettersson* i Södertälje, *Nydal, Jeansson* i Kalmar, *Petrén, Bromée* i Billsta, *Hörnsten, Sundin, Hellgren, Sædén, Eriksson* i Älgered och *Bosson*.

Öfverläggningen var härmed slutad. Efter af herr talmannen gifna propositioner i ämnet afslog kammaren utskottets hemställan och biföll i stället den vid utlåtandet fogade reservationen.

§ 3.

Lagutskottets härefter föredragna utlåtande n:o 10, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående ansvar för den, som utsätter annan person för venerisk sjukdom m. m., blef af kammaren godkänt.

§ 4.

Slutligen förelåg till behandling jämväl lagutskottets utlåtande n:o 11, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Konungen angående vidgad rätt till utträde ur statskyrkan.

*Ang.
utträde ur
statskyrkan.*

I en inom Andra Kammaren väckt motion, n:o 90, hade herr *E. Räf* hemställt, att Riksdagen ville i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta utarbета och för Riksdagen framlägga förslag till sådan ändring af förordningen den 31 oktober 1873 angående främmande trosbekännare och deras religionsöfning, att det lämnades fritt för hvarje svensk undersåte, som fyllt tjuguet år, att utträda ur den svenska statskyrkan utan att behöfva uppgifva något trossamfund, hvartill han ämnade öfvergå.

Utskottet hemställde, att Riksdagen måtte, med bifall till förevarande motion, i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta utarbета och för Riksdagen framlägga förslag till sådan ändring af förordningen den 31 oktober 1873 angående främmande trosbekännare och deras religionsöfning, att det skulle lämnas fritt för hvarje svensk undersåte, som fyllt tjuguet år, att utträda ur den svenska statskyrkan utan att behöfva uppgifva något trossamfund, hvartill han ämnade öfvergå.

Sedan utskottets hemställan föredragits, lämnades på begäran ordet till

Ang.
utträde ur
statskyrkan.
(Forts.)

Herr Staaff, som yttrade: Herr talman, mina herrar! Det kan ju tyckas, att ett skrifvelseförslag, som, efter hvad jag tror, ordagrant och i allt fall i hufvudsak blifvit sex gånger tillstyrkt af lagutskottet och utaf Andra Kammaren sju gånger bifallet, skulle vara mycket autoritärt. Men för min del får jag säga, att jag redan länge hyst ganska stora tvifvel om, att den reformtanke, som förslaget innefattar, hittills blifvit på ett riktigt och fruktbarande sätt utförd. Detta tvifvel har nu hos mig stegrats till bestämd öfvertygelse om att man icke går på de rätta vägarna, ifall man ideligen upprepar och bifaller reformförslaget så tillskuret, som det här är.

Här föreslås, att hvar och en skall äga rätt att utträda ur den svenska statskyrkan äfven utan att uppgifva något trossamfund, till hvilket han önskar öfvergå. Nu är det det, som jag har emot en så beskaffad reform, att det knappast synes mig, som om den verkligen förtjänar namnet af en reform, som innebär utveckling på religionsfrihetens väg. Ty med religionsfrihet menar jag en frihet för hvar och en att äfven i det yttre stå för den öfvertygelse, som han i sitt inre hyser, men, väl att märka, utan att därigenom gå miste om några allmänna medborgerliga rättigheter. Det är emellertid detta, som skulle blifva följden för dem, som utträdde ur statskyrkan, i händelse denna reform, på det sättet beskaffad som den är här föreslagen, komme till stånd. Vi veta, att i förordningen om kyrkostämman samt kyrkoråd och skolråd, § 4, heter det: »Rättighet att deltaga i kyrkostämmas öfverläggningar och beslut tillkommer, på landet, den som på kommunalstämma, och, i stad, den som vid allmän rådstuga rösträtt äger; *främmande religionsbekännare och de, som till utträde ur svenska kyrkan sig anmält, dock härifrån undantagne*».

Nu kan man säga: nåväl, ifall man frivilligt skiljer sig från från statskyrkan, då är det väl också gifvet, att man icke längre skall äga rätt att deltaga i öfverläggningar och beslut på kyrkostämman, som ju är ett slags kyrklig representation. Men, mina herrar, hvilka ärenden har då kyrkostämman att handlägga? Jo, de återfinnas i 1 § samma förordning, där det heter: »Hvarje kyrkoförsamling, så i stad som på landet, äger att, för vården af kyrkans och folkskolans samt därmed sammanhängande angelägenheter, i kyrkostämman med kyrkoherden sammanträda till öfverläggning och beslut, på sätt denna förordning stadgar». I 2 § specificeras sedermera de frågor, som höra till kyrkostämmas handläggning. Jag skall dock här icke uppräknas dem, ty hvar och en kan ju vid tillfälle se efter hvilka de äro, och kammarens ledamöter torde för öfrigt i allmänhet därom äga tämligen noggrann kännedom. I de kyrkans angelägenheter, som här finnas upptagna såsom tillhörande kyrkostämmas handläggning, ingå visserligen sådana som åtgärder till vidmakthållande af ordning

under gudstjänsten, och det är ju tämligen påtagligt, att den, som utträdt ur svenska statskyrkan, icke bör hafva vare sig intresse för eller någon rättighet att deltaga i sådana ärenden; det kan ju också finnas andra ärenden af samma slag. Men däremot är jag mycket tveksam, huruvida den, som utträdt, men likväl är pliktig att betala skatt äfven till kyrkliga angelägenheter upprätthållande, icke också bör få deltaga i afgörandet af sådana ärenden, som röra byggandet och underhåll af kyrka med hvad därtill hörer. Man får alltid komma ihåg, att det här är fråga om en statskyrka och således en angelägenhet, som svenska staten förklarar vara dess angelägenhet. Och det är ju klart, att om det vore till exempel så, att staten direkt uppbyggde och underhölle kyrkor, liksom den uppbygger och underhåller en mängd andra offentliga hus och anstalter, så skulle ingen människa sätta i fråga annat än att äfven den, som utträdt ur svenska kyrkan, skulle, i den mån han såsom valman det kan, få bidraga till afgörandet äfven af dessa angelägenheter. Då uppstår således den frågan: Skall han därför, att kyrkoväsendet är lokaliseradt och fördeladt på kommuner, förlora denna rättighet, som synes nära sammanhänga med hans skattskyldighet till kyrkan?

*Ang.
utträde ur
statskyrkan.
(Forts.)*

Men alldeles oafsedt hvad man tänker i detta fall, synes det mig, som om det borde vara för alla uppenbart, att skolväsendet väl är ett så allmänt medborgerligt intresse, att det vore fullständigt orimligt, om den, som på grund af skiljaktighet i fråga om kyrkans bekännelse funnit sig icke böra kvarstå i densamma, skulle beröfvas rätten att med sina möjliga insikter och erfarenheter samt sin röst bidra till hvad han anser vara det riktiga med afseende på skolväsendets utveckling. Jag tviflar också på, att det i längden skulle vara så synnerligen nyttigt för skolväsendet, om det komme att upprätthållas uteslutande eller väsentligen af dem, som anslutit sig till kyrkans bekännelse. Jag tror nog, att äfven i det afseendet åtskilliga olika åsikter kunna behöfvas, och jag tror icke, att skolan skulle komma att lida därpå. Men alldeles oafsedt detta står det principiella skälet ovedersägligen kvar, nämligen att det icke kan vara riktigt mot dem, som utträda, att på samma gång säga: Då måste ni mista edra rättigheter med afseende på denna stora och landsviktiga angelägenhet.

Nu säger man kanske, att det förhållande, som jag sålunda klandrat, i själfva verket redan finnes. Det finnes ju i fråga om dem, som enligt 1873 års förordning utträda för att öfvergå till främmande trossamfund. Ja, det kan ju vara en sanning i det. Men ifall själfva den princip, hvarpå 1873 års förordning således i detta fall är byggd, är till sin grund oriktig, synes det mig såsom någonting mycket litet välbetänkt att fortgå på den vägen i stället för att, när man väsentligen skall utvidga rätten till utträde, också ordna denna rätt på ett i allo tillfredställande sätt.

Ang.
utträde ur
statskyrkan.
(Forts.)

Jag har erfårit, att Första Kammaren i dag afslagit det skrivelseförslag, som utskottet framlagt. Ifall således möjligtvis någon, som eljest skulle hafva varit benägen att lyssna till hvad jag här sagt, skulle hafva tänkt, att det dock vore något vunnet att få en skrivelse till stånd, så bör detta skäl för honom förfalla, därför att någon skrivelse i allt fall icke kommer till stånd. Mig förefaller det, som om det vore lyckligt, ifall Andra Kammaren nu ville göra en modifikation i det framlagda skrivelseförslaget. Denna modifikation borde hänvisa på en framtida ordning, som kunde blifva verkligt tillfredställande och god, af detta ämne. Det är icke möjligt för mig med den ram, som motionären uppdragit, att framlägga ett skrivelseförslag sådant, som jag skulle önska och som således skulle fullständigt påpeka de särskilda moment, som jag anser böra beaktas. Men det är möjligt — det har jag från vederbörande håll inhämtat upplysning om — att framlägga en modifikation uti detta skrivelseförslag, som likväl gör, att det icke utesluter möjligheten till tanke på de med hufvudreformen sammanhängande förändringar, som jag i korthet påpekat.

Jag skall be att få uppläsa mitt förslag till beslut i frågan. Det skulle lyda sålunda: Att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville efter allsidig utredning för Riksdagen framlägga förslag till lagstiftning, hvarigenom det lämnades fritt för hvarje svensk undersåte, som fyllt 21 år, att utträda ur svenska statskyrkan utan att behöfva uppgifva något trossamfund, hvartill han ämnar öfvergå. Modifikationerna äro, som herrarne se, i formen icke stora, men de äro likväl så pass stora, att skrivelsen icke uteslutande håller sig till en ändring af förordningen af 1873 angående främmande trosbekännare och deras religionsöfning.

Jag ber sålunda att få till kammaren hemställa, huruvida det icke vore lämpligt och nyttigt att antaga det af mig nu framlagda skrivelseförslaget, och jag ber att få betona, att endast därigenom att man går den väg, som jag nu trott mig böra framhålla, man kan komma till ett tillstånd, som verkligen tillfredställer religionsfrihetens kraf. Ty religionsfrihetens kraf är, jag upprepar det, icke, att man skall låta en person välja mellan att stå kvar i en kyrka, hvars lära han ogillar, och bibehålla medborgerliga rättigheter eller att utgå ur en kyrka, hvars lära han ogillar, och förlora medborgerliga rättigheter, utan religionsfrihetens kraf är, att han skall kunna utträda med bibehållande af medborgerliga rättigheter.

Häruti instämde herrar *Christiernson, Larsson* i Lund, *Broomé* i Bårslöf, *Kjellberg, Wavrinsky* i Stockholm, *Lindley, Johansson* i Öja, *Wavrinsky* i Saltsjöbaden, *Fürst, Thorsson, Eriksson* i Älgered, *Berglund, Bromée* i Billsta, *Leksell, Kvarnzelius, Karls-*

son i Fjäl, *Olsson* i Älfdalsåsen, *Röing*, *Wijk*, *Berg* i Göteborg, *Karlsson* i Göteborg, *Lundgren*, *Sandin* i Grums, *Petrén*, *Rune*, *Branling* och *Kronlund*.

*Ang.
utträde ur
statskyrkan.
(Forts.)*

Herr Byström: Herr talman, mina herrar! Som bekant hänger denna fråga delvis tillsammans med frågan om öfvergång från statskyrkan till s. k. främmande kristet trossamfund. Sannolika, hvilka ej slutit sig till annat samfund, hafva begagnat sig af dissenterlagens föreskrifter och utträdt ur statskyrkan. Andra, som bildat särskildt af staten erkänt trossamfund, hafva gjort detsamma. Därigenom hafva de förlorat sin rösträtt på kyrkostämman. En stor del andra frikyrkligt sinnade personer hafva däremot icke utträdt ur statskyrkan. De hafva icke funnit vägende skäl därtill. För öfrigt hafva de allt mera fått den rörelsefrihet, som gjort, att de kunna utöfva sin religiösa verksamhet utan att behöfva, på sätt dissenterlagen föreskrifver, utträda ur statskyrkan.

Nu hafva emellertid främmande trosbekännare, som utträdt ur statskyrkan, varit ålagda icke blott förlust af rösträtt på kyrkostämman, utan äfven i likhet med andra innebyggare skyldighet att betala skatt till statskyrkan. Rörande denna senare fråga hafva flera gånger motioner varit före i Riksdagen, äsyftande att ändring skulle ske i detta skatteafseende. Dessa personer borde, har man ansett, befrias från skatt till statskyrkan, då de ju i alla fall skatta till kyrkliga ändamål. Staten erkänner ju ock denna deras kyrkliga verksamhet, då den tillåtit dem bilda legala församlingar.

Som bekant har Kungl. Maj:t tillsatt en kommitté, som arbetat på att lösa denna fråga, hvilken kan kallas dissenters kyrkliga skattefråga. Såsom ledamot i denna kommitté har jag intagit den ståndpunkten, att, om dessa till främmande kristet samfund hörande personer blefve befriade från skatt till statskyrkan för kyrkliga ändamål, de ej kunde göra anspråk på att utöfva rösträtt rörande kyrkliga frågor på kyrkostämman. Det ena skulle enligt min mening förutsätta det andra. Men å andra sidan har jag ansett, att det är en mängd af ärenden, som skola behandlas på kyrkostämman, hvilka icke kunna anses direkt vara af en sådan kyrklig natur, att de uteslutande angå dem, som speciellt hålla på statskyrkan såsom kyrka. Därför har jag i en reservation, som åtföljt dissenterskattekommitténs betänkande, uttalat den mening, att i de frågor, som icke kunna anses vara speciellt eller direkt kyrkliga, äfven de frikyrkliga eller dissenters skulle hafva rättighet att deltaga i kyrkostämman. Se vi på 2 § i kyrkostämmoförordningen af den 21 mars 1862, hvilken paragraf den föregående talaren herr Staaff också hänvisade till, så finna vi, att många af de ärenden, hvarom förhandlas på kyrkostämman, äro af mycket allmän natur. Där talas t. ex. frågor, som röra folkundervisningen

Ang.
utträde ur
statskyrkan.
(Forts.)

och dithörande anstalter, uppfostran af vanartiga barn, bibliotek, som visst äro af tre olika slag, nämligen skolbibliotek, församlingsbibliotek och folkbibliotek, och om val af ledamöter i skolråd. Så hafva vi frågor om barnvårdsnämnd, om folkskollärares tillsättning, om byggande af skolhus och deras underhåll, om byggande eller underhåll af skollärarebostäder, om granskning af skolrådsräkenskaper, frågor om ordnande och fördelning af begravningsplatser och en del andra ärenden, hvilka måste anses vara af en så allmän beskaffenhet, att deltagandet i deras handläggning icke bör göras beroende på, huruvida man formellt tillhör statskyrkan eller icke. Dessa frågor måste anses vara af beskaffenhet, att, antingen man är dissenter eller icke, bör man hafva rätt att deltaga i deras handläggning, förutsatt att man i öfrigt är därtill berättigad.

Något liknande förhållande blir äfven för andra än dissenters eller frikyrkligt sinnade personer, som utträda ur statskyrkan. Personer, som äro mera indifferentia i afseende å religion, men hvilka utträda ur statskyrkan, kunna således göra anspråk på att få hafva kvar sin rätt i kyrkostämman rörande ärenden, sådana som jag nämnde härofvän. Skall nu detta kunna ske, så är det nödvändigt, att ärendena blifva så uppdelade, att det är *en* del, som hör mera direkt till de rent kyrkliga och beträffande sådana ärenden har jag som sagdt ansett, att de, som utträdt ur statskyrkan, icke skulle kunna göra anspråk på att hafva talan eller rösträtt. Men däremot beträffande andra ärenden, som måste anses vara allmänt medborgerliga, anser jag, att äfven de, som utträdt ur statskyrkan, böra hafva rätt att på vederbörlig stämma yttra sin mening och deltaga i besluten. Och dit komma vi väl med tiden.

Under sådana förhållanden är det ju klart, att jag för min del icke har något emot den meningen eller den resolutionen, som är affattad af den föregående talaren och till hvilken han yrkade bifall. Som frågan nu ligger, kan det emellertid blott blifva ett slags opinionsyttring, om Andra Kammaren bifaller detta herr Staaffs yrkande, men den opinionsyttringen kan ju bli ganska betydelsefull.

Med herr Byström förenade sig herrar *Hörnsten*, *Olsson* i See, *Hammarström* och *Otto*.

Herr Lindhagen: Herr talman! Det förslag, som herr Staaff nu har framlagt, går, om jag rätt fattade honom, ut därpå, att de medlemmar af svenska statskyrkan, som utträda ur densamma, dock böra bibehållas vid sin rättighet att föra talan på kyrkostämma, åtminstone vid behandlingen af sådana frågor, som röra folkskolan, kyrkobyggnader o. s. v. Ja, den saken har nog *två* sidor. Jag erinrar mig från debatten i Första Kammaren

i förmiddags, hvilken jag delvis ahörde, att det var en talare där, som sade: »hvertill skall det leda, ifall svenska statskyrkans medlemmar få utträda på det sättet, utan att vidare hafva någon talan på kyrkostämna; jo, det leder därtill, att, när de utträdt ur statskyrkan för sina egna personer, de också komma att begära fullt utträde ur statskyrkan för sina barn — och då hafva vi den konfessionslösa skolan på tapeten».

Om vi däremot, följande herr Staaffs anvisning, låta dem vara kvar och såsom ombud för sina barn bevaka talan på kyrkostämman, komma de icke att hafva lika stora anspråk på, att deras barn skola få gå i konfessionslösa skolor, utan få finna sig uti, att deras barn undervisas i statskyrkans religion. Detta är ju icke en utveckling på religionsfrihetens väg. Vi skola erinra oss, att de reformtankar i dessa afseenden, som hittills kommit på dagordningen, äro, att man skall bereda de nu ifrågasvarande utträdda medlemmarna skattefrihet för statskyrkligt ändamål, det är det ena, och det andra är, att allmänna medborgerliga angelägenheter, som nu höra till kyrkostämman och icke röra rent statskyrkliga angelägenheter, skola öfverflyttas till kommunalstämman. Det är de två utvecklingslinjer, som alldeles själfallet komma upp på dagordningen. Och utan tvifvel kommer man också att gå dessa vägar i stället för att, såsom nu af herr Staaff förordats, låta dem, som utträdt ur statskyrkan, fortfarande hafva talan på kyrkostämman, hvarigenom de säkerligen skulle anses hafva mindre anspråk på skattefrihet för sina personer till statskyrkan och på religionsfrihet i afseende å sina barns uppfostran.

Jag skall icke göra något yrkande, herr talman, men jag tror, att förslaget kan vara ett steg tillbaka. Jag tror att, om Andra Kammaren en gång fattat ett sådant beslut, det blir svårare att få igenom beslut, som gå i den riktning, som jag anser vara den riktiga. Jag tror också, att det aldrig kommer att gå därhän, att man kommer att vidtaga en sådan anordning som att gifva främmande trosbekännare, som utträdt ur statskyrkan, full talan å kyrkostämman annat än såsom ett provisorium — en öfvergångsform. Utvecklingen kommer helt visst att gå i en annan riktning.

Herr Lindblad i Närlunda: Herr talman! Med anledning af den utvidgning af motionens räckvidd, som här blifvit föreslagen af en talare, föranlåtes jag att göra en liten parallell. Det är icke för lång tid sedan, som inom bevillningsutskottet förekom, på enskild motionärs framställning, en hemställan att, i stället för att man skulle nöja sig med nu gällande bestämmelser om stämpelbeläggning af ordensbref, man skulle gå så strängt tillväga, att de, som mottaga ordnar, skulle hvarje gång betala dubbel inkomstskatt. Detta föranledde inom bevillnings-

*Ang.
utträde ur
statskyrkan.
(Forts.)*

Ang.
uttråde ur
statskyrkan.
(Forts.)

utskottet ett yrkande från denna kammars utskottshalfva, att man åtminstone måtte upprätthålla gällande bestämmelser och få dem effektiva. Detta yrkande föll på lotten inom utskottet. Nu är det känt, att bevillningsutskottet *har* motionsrätt. Men det är också lika känt, att lagutskottet *saknar* motionsrätt. Vid det tillfället förekom en reservation, framburen af herr Branting med instämmande af Andra Kammars hela utskottshalfva. Men då det ansågs, att ett sådant yrkande — att blott få gällande bestämmelser effektiva — icke kunde släppas fram till proposition här i kammaren, så föreslog den, som framburit reservationen, bifall till motionen, såsom en opinionsyttring. Och detta torde möjligtvis föranleda en gemensam votering.

Nu har i en debatt här i en ren lagfråga framkommit förslag, som, enligt mitt förmenande, innebär utvidgning af motionen. Ty den talare, som framlagt förslaget, vill stryka just detta åberopande, som motionären gör, nämligen »ändring af förordningen den 31 oktober 1873». Han vill i stället, att kammaren skall hos Kungl. Maj:t begära att, *efter allsidig utredning*, från Kungl. Maj:t få förslag i ämnet. Jag förstår icke annat, än att detta är en utvidgning, eftersom den ärade talaren begärt denna *allsidiga* utredning och således önskar få saken mera vidt omfattande. Ty annars förstår jag icke, hvad hela proceduren skulle tjäna till och hvad betyda eljest talarens ord: »Modifikationerna äro ej stora, men de äro likväl så pass stora, att skrifvelsen *ej uteslutande* håller sig till ändring af 1873 års förordning om främmande trosbekännare». Jag finner, att talaren själf syftar på samtidig ändring af kyrkostämmoförordningen.

Men har man blifvit förvägrad i en så oomtvistlig sak, som då det gäller bevillningsutskottets motionsrätt och som föll på lotten inom utskottet, att väcka ett yrkande om proposition, — till på köpet då förslaget blott gälde *efterlefnad af gällande bestämmelser* — då förefaller det mig märkvärdigt, att man skulle tillåtas, i en lika litet omtvistad sak, nämligen lagutskottets »icke-motionsrätt», att gå utöfver motionärens yrkande.

Herr talman! Jag har icke något yrkande.

Herr Staaff: Herr talman! Om vi nu skulle anse oss, då detta är det sista ärendet, hafva tid och lust att ingå i åtskilliga funderingar med afseende å de formella sidorna af saken, som herr Lindblad nu har framhållit, så skulle det ju kunna vara åtskilligt att säga. Jag vill då för det första tillåta mig betona, att denna princip om utvidgning af en motions område, som herr Lindblad omnämnde, icke uttryckligen förekommer i riksdagsordningen, utan det är en maxim, en kutym, som så småningom, efterhand, blifvit införd i kammaren. Men denna kutym har aldrig varit så ytterligt strikt, som herr Lindblad synes utgå

från. Jag är visserligen icke nu i tillfälle att framlägga några särskilda prejudikat, men jag minnes dock ganska väl, att det har förekommit fall, då man ansetts hafva rätt att i fråga om skrifvelseförslag göra uttrycken något mer allmänna, än de hafva varit uti vederbörande motion.

Med den fråga, som förelåg från bevillningsutskottet, synes mig uppenbarligen den nu förevarande frågan icke alls kunna jämföras. Ty i den frågan låg det af herr Lindblad såsom rättmätigt ifrågasatta yrkandet vida längre från motionens ord och syfte, än någonsin det af mig nu framlagda yrkandet gör.

Beträffande herr Lindhagens anförande vill jag be att först få rättä en missuppfattning. Jag kanske har uttryckt mig något tvetydigt, men min afsikt har icke varit att säga, att frågan skall och måste lösas så, att de, som utträda ur statskyrkan, efter den ifrågasatta bestämmelsen skulle komma att bibehålla sin rösträtt på kyrkostämman. Det ligger icke i den formulering, som jag har gifvit åt skrifvelseförslaget, och det ligger icke heller i min afsikt. Om mina ord möjligtvis kunde tolkas så, måste jag beklaga det. Min uppfattning har varit, att *hvarje* alternativ, således också det af herr Lindhagen framställda, nämligen att vissa ärenden skulle kunna öfverflyttas till kommunalstämma, skulle komma under öfvervägande vid den allsidiga utredning, om hvilken jag i skrifvelseförslaget talat.

I öfrigt måste jag säga, att jag icke fullt uppfattade, på alla punkter, herr Lindhagens mening. Men jag trodde mig uppfatta så mycket, som att han ansåg, att det skulle vara bättre att skapa ett i sig själf orimligt förhållande, därför att man däri genom skulle hafva utsikt att någon gång få något *ännu* bättre, än hvad som är ifrågasatt i mitt skrifvelseförslag. Men jag har för min del mycket svårt att tro på riktigheten utaf den taktiken. Jag kan icke förstå annat, än att det bästa och riktigaste är att utgå från sunda och klara frihetsprinciper, då man har att göra med en frihetsfråga som denna, och det är *detta*, som jag försökt att göra i mitt skrifvelseförslag, till hvilket jag fortfarande yrkar bifall.

Herr Pettersson i Södertälje: De åsikter, som herr Staaff här i afton uttalat, har jag för min del länge hyst. Man kan då fråga, hvarför jag icke lätit anteckna mig som reservant vid utskottets utlåtande. På den frågan vill jag svara med att hänvisa på den fascinerande verkan utsikten att få ett enigt utskotts-betänkande i en viktig principfråga alltid utöfvar. Jag för min del hade föreställt mig, att om lagutskottet enades om en mening i den här frågan, så skulle det också finnas utsikt, att utlåtandet komme att antagas i Första Kammaren. Då ansåg jag det icke vara skäl, att jag framhöll min speciella ståndpunkt i det här afseendet, så mycket mer som jag tänkt mig, att om detta

Ang.
utträde ur
statskyrkan.
(Forts.)

Ang.
utträde ur
statskyrkan.
(Forts.)

skrifvelseförslag skulle antagas af båda kamrarna, så vore det allt skäl att hoppas, att man sedan skulle få saken så ordnad, att de, som anmäla sig till utträde ur statskyrkan, äfven skulle kunna garanteras fullt åtnjutande af alla sina medborgerliga rättigheter, d. v. s. att det ena då skulle komma att medföra det andra. Emellertid vill jag till alla delar instämma i hvad herr Staaff härutinnan har anfört, och jag tror det riktigaste vore, om den begärda utredningen fick bli allsidig. Då nu Första Kammaren har afslagit utskottets hemställan, och det sålunda icke på något sätt kan vara fara för sakens genomförande, om Andra Kammaren fattar ett från utskottets hemställan i någon liten mån formellt afvikande beslut, så förefaller det mig, som om det vore lyckligt, om den af herr Staaff föreslagna formuleringen kunde af Andra Kammaren antagas.

Herr Lindhagen har mot denna formulering framställt några betänkligheter. Jag får säga, att jag icke heller till fullo uppfattade, hvad herr Lindhagen anförde, men så mycket tycker jag mig emellertid förstå, att han talade om svårigheter, som skulle komma att ställa sig i vägen för genomförande af en princip, hvars riktighet jag icke hörde honom bestämdt förneka, och, om så är, hemställer jag till herr Lindhagen, om han är den, som på grund af väntade svårigheter och väntadt motstånd från Första Kammaren vill sätta sig emot, att vi här i Andra Kammaren proklamera en princip, som vi anse vara riktig.

Jag ber sålunda, herr talman, att få instämma i herr Staaffs yrkande.

Herr Lindblad i Närlunda: Herr talman! Jag begärde ordet, då herr Staaff framkom med ett så pass oväntadt påstående som att frågan om, huruvida ett yrkande här i kammaren kan göras, som går utöfver af motionären gjord framställning, kan vara en maxim, som icke torde ha vunnit full visshet och full bestämdhet i sin tillämpning.

Gentemot detta yttrande vill jag endast ställa det faktum, att det icke längre än blott 14 dagar sedan i denna kammare just förekom en tydlig och klar tillämpning af ett dylikt förfarande, så att därom borde vi knappt kunna tveka vid detta tillfälle. Det var äfven då fråga om en skrifvelse, likaså nu, men oaktadt motionären i det fallet hade begärt något vida mer än reservanternas yrkat, enär reservanternas inskränkt sig till att blott begära hos Kungl. Maj:t en exakt tillämpning af gällande bestämmelser, så vägrades dock proposition på detta reservanternas yrkande. Ville nu talaren blott begagna motionärens framställning och den af lagutskottet formulerade klämman, då kunde jag ju ej göra invändning däremot; men jag förstår icke hvad meningen är med det af talaren gjorda tillägget, om icke däri skulle ligga en utvidgning af den undersökning, som man här

vill begära hos Kungl. Maj:t. Och då man till den af herr Staaff formulerade klämman lägger hela den först nu bekantgjorda motiveringen, så ger man åt det hela en alldeles ökad räckvidd utöfver motionärens framställning. Jag för min del kan icke finna annat än att i det fallet reservanterna från bevillningsutskottet hade en mycket blygsammare begäran, än hvad det yrkande innebär, som här framställes.

Ang.
utträde ur
statskyrkan.
(Forts.)

Herr Hazén: Herr talman, mina herrar! Det kan icke nekas, att den evangeliska statskyrkan i vårt land alltmer kommit att blifva ett departement inom staten. Jag erkänner, att denna ställning kommit att medföra många förmåner i praktiken, så i ena som andra hänseendet, men å andra sidan tyckas omständigheterna gestalta sig så, att vi mer och mer komma in i en ganska sorglig kyrklig vissnepolitik. Man tyckes icke kunna få fram någon reform hvarken i det ena eller andra hänseendet, för så vida den verkligen skulle gå åt det hållet, att den tjänade en positiv kristendomsbildning i vårt land. När jag nu tänker på detta, så börjar jag nästan luta åt det håll, som herr Räf har angifvit i samband med den motivering, som förekommer i hans motion.

Det har ju länge uttalats en önskan från dissenters och äfven från andra, att en sådan frihet, som man här åstundar, måtte medgifvas. Jag har varit emot det förr, men jag får säga, att omständigheterna börja att så gestalta sig, att det är nästan, som om mitt sinne och min öfvertygelse dragas åt det hållet, såsom varande för oss kanske i utvecklingen det bästa, och det kanske blefve det bästa för oss, då den inre kraft, vi i så fall finge i missionerande riktning, äfven kunde bli till rik välsignelse för det svenska folket i ökadtt mått.

Beträffande det utträde, som här är föreslaget, så är det naturligt, att jag instämmer med herr Staaff däri, att skall det bli en utredning, så skall det bli en *allsidig* sådan, men då icke blott gående åt det hållet, att man gör allt för att tillgodose dem, som träda ut ur statskyrkan och alltför mycket tänker på deras medborgerliga rättigheter och kanske sätter dem i sådan ställning, som om de voro de bästa och borde ha det största inflytandet, utan vi böra låta utredningen blifva allsidig, gående äfven åt det andra hållet, så att man också ser till, att vi, som stå på kristendomens grund och vilja förfäktat densamma, också få fulla rättigheter, och att våra intressen helt tillgodoses, så att icke genom den utvidgade frihet, som gifves åt dessa andra, det lägges på oss ett ökadtt band och hinder läggas i vägen för realiserande af de lifsplaner, som stå på vårt program.

Ömtåligast därvidlag är nog den frågan, som förr eller senare blir själfva stridsfrågan i vårt land, nämligen frågan om *skolans* ställning. Det är ju så, att folkskolan har det dubbla syftmålet

Ang.
utträde ur
statskyrkan.
(Forts.)

i vårt land att vara *kyrkans kristendomsskola*, det är det ena, och sedan att vara *statens medborgarskola*, att bibringa en medborgerlig bildning. Är det nu, såsom jag tror det låg under herr Staafts och äfven under andras framställning, att utvecklingen skulle blifva sådan, att folkskolans angelägenheter skulle flyttas från kyrkostämman och till kommunalstämman eller under borgerliga organ, så är det tydligt, att då kan det komma därhän, att den kristna församlingen förlorar inflytandet öfver sin kristendomsskola, den del af folkskolan, som just skulle bibringa kristendomsundervisning. Man kommer då att blifva bunden och hindrad på det område, som naturligtvis är den kristna församlingens allra ömtåligaste punkt, nämligen: hur skall jag kunna få bestämmanderätt öfver mina barns *kristliga* uppfostran? Därför är det tydligt, att skall det bli en utredning, så skall det bli en allsidig utredning, men då icke blott åt det håll, att de, som träda ut, få fulla medborgerliga rättigheter, utan också, huru de, som stanna kvar, skola få motsvarande rättigheter, så att icke de rättigheter, som de förra få, komma att taga öfverbalans, och det sålunda tages ifrån oss en del rättigheter, som vi vilja ha och äfven behöfva ha, särskildt på skolans område, för våra barns kristliga uppfostran, och härjämte äfven en del andra rättigheter, som rättvisligen böra vara oss tillerkända. Det är ju tydligt, att en del, som träder ut, kommer tillbaka igen; och fastän de träd ut, är det icke säkert, att deras barn eller tjänare också träda ut, eller att, om t. ex. en arbetsgifvare träder ut, alla honom underlydande arbetare också göra detsamma. Det vore alltså icke rättvist, att de skulle bli fria från de ekonomiska bördorna, och dessa i stället komma att läggas på kanske en skara fattiga, som stanna kvar i kyrkan. Äfven denna sida af saken må noggrant ordnas.

Det är detta jag velat kraftigt framhålla, att skall det blifva en utredning, denna då icke må gå blott åt ett håll, utan åt alla håll, att det alltså må blifva en allsidig utredning och en utredning om, huru de, som stanna kvar, kunna få en motsvarande själfstyrelse inom det kyrkliga området, d. v. s. en allsidig utredning äfven åt den *kristna* sidan.

Det är detta jag velat peka på, för att därmed komplettera den framställning, som blifvit gjord af herr Staaft.

Herr Branting: Jag uppkallades af herr Lindblad, då han i sitt anförande nyss berörde den formella sidan af saken. Han ville göra gällande, att det denna gång skulle vara orimligt att i någon mån, genom att gifva en något vidsträcktare formulering, gå på kanten af motionen, så att säga, använda mera obestämda uttryck, och därigenom öppna möjligheter till att icke alltför strängt hålla sig inom de gränser, som motionären genom sin formulering hade anvisat. Han satte som motsats därtill det för-

hållande, när häromdagen herr talmannen ansåg, att en reservation uti bevillningsutskottet låg utom motionens ram. Jag kan icke finna annat än att det den gången var fullt riktigt, att herr talmannen måste säga, att den motionsrätt, som bevillningsutskottet utan allt tvifvel hade haft i afseende å att göra det yrkande, som där framställdes, den motionsrätten kunde icke tillkomma enskild medlem af utskottet; ty det var ju dock att taga upp en del af motiveringen till motionen, men det hade intet som helst att skaffa med själfva det slutyrkande, den slutkläm, hvari dock herr von Möllers motion om ordnarne utmynnade. Det afsågs då att, med ledning af en del af det resonemang, som i motionen fördes, fästa uppmärksamheten på ett missförhållande, hvilket motionären själf endast i förbigående berörde, men som icke var anledning till ett yrkande från honom. Således, där låg saken, efter min uppfattning, högst väsentligt olika mot hvad här är fallet.

Då herr Lindblad talade om prejudikat i detta fall, kom jag att tänka på, hurusom jag, då jag för några år sedan var medlem af ett Andra Kammarens tillfälliga utskott, vid ett tillfälle afgaf en reservation, på hvilken sedan proposition framställdes här i kammaren — och hvilken reservation för öfrigt äfven blef af kammaren bifallen — churu vissa betänkligheter uttalades just med anledning däraf att jag hade uti densamma tillåtit mig att begagna en något vidsträcktare formulering och, alldeles som här är föreslaget, gå något längre, om man så vill, än motionären själf gjort. Det gällde då en motion utaf herr Carlheim-Gyllensköld, hvari han hemställde om en skrifvelse till Kungl. Maj:t med anhållan, att en kommitté måtte tillsättas »för att utreda och så fort ske kunde till Kungl. Maj:t inkomma med uppgift och förslag, huru stor landtarmé med beväpning, flotta med kanoner och fästningar med besättningar och bestyckning, samt statsverkets behof af tillskott till den militära pensioneringen, Sverige finge för en alternativ kostnad af 75 millioner kronor och för 80 millioner kronor, allt per år.»

Med anledning däraf beslöt Andra Kammaren att för sin del göra det uttalandet, att »Riksdagen i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhåller, att Kungl. Maj:t måtte låta utreda, huru ett systematiskt och permanent samarbete lämpligen må kunna bringas till stånd mellan försvarsväsendets olika hufvudgrenar, hären och flottan, i syfte *dels* att betrygga verklig planmässighet vid ordnandet af landets försvar i dess helhet, *dels* att söka vinna någon garanti för att utgifterna till armén, flottan och det fasta försvaret icke i följd af ensidiga omsorger om än det ena, än det andra försvarsmedlet så öfverskrida hvad som inför Riksdagen vid en viss organisationsplans antagande angifvits, att totalkostnaden för militärväsendet uppdrifves till en för landets materiella och kulturella utveckling ruinerande höjd; äfvensom till Riksdagen

Ang.
uttråde ur
statskyrkan.
(Forts.)

Ang.
utträde ur
statskyrkan.
(Forts.)

inkomna med de framställningar, till hvilka en sådan utredning må föranleda.»

Såsom herrarne finna, är detta fall synnerligen analogt med det nu föreliggande. Såvidt jag kan förstå, förelåg då en något begränsad motion, där till och med vissa siffror voro angifna på grundvalen af hvilka motionären tänkt sig, att en utredning skulle göras. Men i stället gjordes då en mera vidsträckt framställning, hvilken gaf friare händer för utredningen. Denna framställning pekade i motionens syfte, men den gjorde ramen något vidare. Jag tror, att den praxis, som då, det var år 1903, af herr talmannen tillämpades, var väl försvarlig ur saklig synpunkt och ingalunda angrifbar ens ur formalistisk synpunkt. Och likaså tror jag, att man kan göra en liknande uppfattning gällande här i detta fall, om den lilla jämkning i fråga om uttrycken blir gjord, som af herr Staaff föreslagits.

I sak ber jag blott att med anledning af det af herr Hazén nyss fällda yttrandet få, utan att för öfrigt ingå i någon polemik angående denna fråga, inlägga en bestämd gensaga mot hans förklaring, att folkskolans uppgift är att i första rummet vara kyrkans kristendomsskola. Folkskolans uppgift är att vara en allmän medborgerlig bildningsskola — det bör sägas, när den andra satsen blifvit sagd.

Jag hemställer om bifall till herr Staaffs yrkande.

Herr Lindhagen: Hvad den formella sidan af saken angår, har det blifvit praxis, att man får generalisera en motionärs slutyrkande för att där få in äfven andra tankar än de, som kommit till uttryck i själfva klämman. Med en sådan utgångspunkt är det ju dessutom tillåtet att sväfa ut så mycket, man vill, i afseende å själfva motiveringen, och jag tror, att vi få vara herr talmannen tacksamma, så länge han behagar godkänna en sådan praxis, att en utvidgning af en motionärs yrkande är tillåten, så snart det icke rör sig om en annan specialisering af det yrkande, motionären framställt.

Hvad hufvudsaken angår, får herr Staaff ursäkt mig, att jag tydligt uppfattade hans framställning så, att det vore riktigt, att man icke därför att man utträder ur statskyrkan därmed äfven lämnar de medborgerliga rättigheter, man förut haft, utan att de senare måste man behålla. Herr Staaff erinrade därvid om rösträtten vid kyrkostämma i vissa frågor. Jag tror, att detta var hufvudsaken af hans framställning.

För min del finner jag, att det mål i nu förevarande afseende, som en gång kommer att förverkligas, nämligen särskildt skolfrågors öfverflyttande från kyrkostämma till kommunalstämma, vinner man mycket bättre och kraftigare, i fall de, som utträda ur statskyrkan, äfven utträda ur den representation, som i fråga om kommunala angelägenheter blifvit inrättad speciellt för stats-

kyrkan. Detta är också mera rent spel. Herr Staaff framhöll visserligen, att man borde intaga en klar och förnuftig ståndpunkt. Men det kan ifrågasättas, huruvida det är en klar ståndpunkt, att man stannar kvar i den representation, som är speciellt inrättad för statskyrkan, under det att man går ut ur denna i öfrigt.

Nu tillade emellertid herr Staaff, att detta icke ensamt var hans mening, utan att han ville att undersökningen borde omfatta äfven den frågan, huruvida folkskolans angelägenheter skulle öfverflyttas från kyrkostämma till kommunalstämma, för öfrigt allt möjligt annat också. Med en sådan frikostig utveckling af motionärens program kan naturligtvis äfven jag, herr talman, synnerligen gärna vara med om herr Staaffs yrkande. Men då vill jag uttryckligen förklara, att detta är det motiv, som ligger till grund för att jag kommer att rösta för bifall till herr Staaffs ändringsförslag.

Herr Widén: Det är egentligen ingen af de talare, hvilka uppträd i denna fråga, som sökt försvara den ståndpunkt lagutskottet intagit; och jag borde kanske icke heller göra det, då jag knappast kan säga, att jag varit med om det föreliggande betänkandet, i hvilket jag tagit blott en flyktig del; men jag anser, att man i alla fall bör säga några ord till förmån för utskottets ståndpunkt.

Motionären har omtalat, hurusom lagutskottet sex gånger tillstyrkt och Andra Kammaren sju gånger bifallit ett sådant förslag, som nu af lagutskottet framlagts. Jag har för min del icke förut deltagit i den närmare utredningen af denna fråga, så att jag känner de synpunkter, som därvid gjort sig gällande. Men det synes mig vara uppenbart, att man nu som förut har allt skäl att taga hvar sak för sig. I enlighet med det beslut, som förut fattats af Andra Kammaren, har motionären nu begärt, att Kungl. Maj:t ville låta utarbета och för Riksdagen framlägga förslag till sådan ändring af förordningen den 31 oktober 1873 angående främmande trosbekännare och deras religionsöfning, att det må lämnas fritt för hvarje svensk undersåte, som fyllt tjuguett år, att utträda ur den svenska statskyrkan utan att behöfva uppgifva något trossamfund, hvartill han ämnar öfvergå. Det är *denna* framställning, som af lagutskottet tillstyrkts och som nu föreligger att besluta öfver. Äfven om jag icke vill skriva under motionärens hela motivering till hans förslag, synes det mig dock vara en gärd af rättvisa, som han här yrkat på. Den är befogad och bör bifallas; och då med hänsyn till den diskussion, som ägt rum, räckvidden af den *allsidiga* utredning, som här nu förelagits, är skäligen sväfvande, föreställer jag mig, att det bästa vore, om Andra Kammaren stode kvar vid den ståndpunkt, som den förut härutinnan har intagit.

Ang.
utträde ur
statskyrkan.
(Forts.)

Ang.
utträde ur
statskyrkan.
(Forts.)

Det visar sig, att man har vissa betänkligheter vid denna sak på såväl det ena som det andra hållet. Sådana ha kommit till uttryck inom Första Kammaren, som, fastän på helt andra skäl än de som nu andragas, afslagit utskottets framställning. Här framhåller man åter, att, därest utskottets framställning bifalles, de, som träda ut ur statskyrkan, skulle riskera att mista rättigheter, hvarpå de med fog kunna göra anspråk. Men det står ju öppet för vederbörande att när saken blir färdig att framläggas för riksdagen, om ej förr, särskildt göra sin talan i sådant afseende gällande.

Mig förefaller det, som om det här bör göras ett uttalande af det rättmätiga i den speciella fordran, som nu framställes, nämligen rätten att utträda ur statskyrkan utan att uppgifva visst trossamfund, till hvilket man ämnar öfvergå. Och jag anser för min del också klokast, att kammaren nu endast besluter i den fråga, som föreligger.

Jag ber således att få yrka bifall till lagutskottets hemställan oförändrad.

Herr Zimdahl: Herr talman! Det kan ju icke falla mig in att inlåta mig på frågans innebörd, ehuru väl den synes mig vara af mycket stor betydelse. Jag har endast velat få till protokollet antecknadt, att jag icke kan ansluta mig vare sig till lagutskottets hemställan eller till herr Staafts förslag, emedan min öfvertygelse är den, att, om Riksdagen skulle fatta beslut i den riktningen, detta enligt mitt förmenande skulle vara högst betänkligt, för att icke säga ödesdigert.

Herr talman! Jag har intet yrkande att göra, så mycket mindre som frågan genom Första Kammarens beslut för denna gång fallit.

Herr Pehrsson i Österby: Herr talman, mina herrar! Det var icke utan synnerlig tillfredsställelse, som jag tog del af det förslag, som gjordes af den förste ärade talaren, herr Staaft. Vi ha under de senare åren varit i tillfälle att se sådana frågor som denna behandlade så, att man gång efter annan tagit ett steg utan att veta, hvar man nästa gång skulle sätta foten. Man har fattat beslut, hvars räckvidd hvarken Riksdag eller kyrkomöte eller det svenska folket egentligen gjort klar för sig. Därför var det, såsom jag nyss sade, med synnerlig tillfredsställelse, jag hörde, att den ärade talaren nu ville framlägga klara linjer för hur han tänkte sig den kommande utvecklingen. Jag tror, att man från alla synpunkter och från alla sidor, icke minst från dem, hvilka stå som den svenska kyrkans representanter, skall med glädje se ett dylikt klargörande af dessa utvecklingslinjer.

Den svenska kyrkan har, mina herrar, under sin utveckling kommit att blifva en statskyrka. För mig, som icke hyllar den

materialistiska historieprincipen, är det under en högre ledning, under Guds ledning, som så har skett. Med ett beslut i enlighet med det förslag, som nu är framlagdt, stå vi, såvidt jag kan finna, inför ett nytt skede i den svenska kyrkans historia och därmed också i det svenska folkets historia. Huruvida tidpunkten därför nu är inne, vågar jag icke yttra mig om, utan står jag i det fallet ganska tvekande. Det är sådant, som talar för, och det är sådant, som talar emot. Men under alla förhållanden vore det likväl lyckligt, om vi finge en allsidig utredning, och när jag här i dag begärde ordet, så var det just för att lägga fingret på detta uttryck: »*en allsidig utredning*». Det bör blifva en utredning, där man tager i betraktande, att frågans innersta kärna är kyrkans och skolans inbördes förhållande till hvarandra — jag säger icke skilsmässa från hvarandra, ty därtill gifves icke direkt anledning häraf. Här kan ju sålunda vara begynnelsen till en omläggning af det inbördes förhållandet mellan staten och kyrkan, hvilka båda behöfva hvarandra, efter nya utvecklingslinjer till vårt folks sanna fromma.

Under denna synpunkt är det, som beslut i denna fråga bör fattas. Det vore en alldeles ny utveckling, som vi här skulle slå in på, en utveckling som kunde blifva till godo men ock till ondo. Men när vi nu fatta beslut och detta sedan en gång skall underställas det svenska folket, böra vi ha full klarhet icke endast om det första steget, utan hvart själfva principen leder. Det bör alltså blifva en utredning, som klagör, såvidt möjligt är, den kommande utvecklingsgången, sådan som man vill, att den skall komma att te sig, så att vi där kunna komma att göra valet, det val, inför hvilket jämväl vårt folk skall ställas, med öppna ögon.

Det var för att säga detta, som jag begärde ordet. Den svenska kyrkan fruktar icke denna utredning. Den fruktar ej heller för framtiden, om det än kanske är mycket i organisationen, som kommer att förändras. Men såväl kyrkans som statens sanna välfärd kräfver, att steget tages med öppna ögon, med klar syn för konsekvenserna af hvad som här begäres. Därför må vi kräfva »*en allsidig utredning*».

Herr Zetterstrand: Herr talman! Jag vill endast gifva till känna det, att för den händelse det af herr Staaff framställda yrkandet kan anses ligga inom motionens ram — något hvarom jag icke vill yttra mig — jag ingenting har emot, att skrifvelseförslaget affattas så, som herr Staaff föreslagit.

Öfverläggningen var härmed afslutad. I öfverensstämmelse med de yrkanden, som därunder förekommit, gaf herr talmannen proposition på dels bifall till utskottets hemställen dels ock bifall till det af herr Staaff under öfverläggningen framställda yr-

Ang.
uttråde ur
statskyrkan.
(Forts.)

*Ang.
utträde ur
statskyrkan.
(Forts.)*

kandet; och fann herr talmannen den förstnämnda propositionen vara med öfvervägande ja godkänd. Votering begärdes emellertid, i anledning hvaraf nu uppsattes, justerades och anslogs följande voteringsproposition:

Den, som vill, att kammaren bifaller lagutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande n:o 11, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit det af herr Staaff under öfverläggningen framställda yrkandet.

Omröstningen utvisade 62 ja, men 103 nej; och hade kammaren alltså bifallit det af herr Staaff under öfverläggningen framställda yrkandet.

§ 5.

Justerades protokollsutdrag.

§ 6.

Till bordläggning anmäldes:

konstitutionsutskottets utlåtande n:o 2, i anledning af väckt motion om rätt att i vissa fall utöfva rösträtt vid riksdagsmannaval genom valedels insändande till valförrättaren;

statsutskottets utlåtanden:

n:o 8, angående regleringen af utgifterna under riksstatens *sjunde* hufvudtitel, innefattande anslagen till finansdepartementet;

n:o 29, i anledning af kamrarnas skiljaktiga beslut i vissa frågor rörande anslag under riksstatens *sjätte* hufvudtitel;

n:o 30, i anledning af Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar om anslag för statens järnvägar; och

n:o 31, i anledning af väckta motioner om nedläggande af en minneskrans vid konung Carl X Gustafs sarkofag;

bevillningsutskottets betänkande n:o 12, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående särskild beskattning af aktiebolag, som äga fast egendom;

lagutskottets utlåtanden:

n:o 14, i anledning af väckt motion angående behörighet

för gift kvinna att under vissa villkor vara förmyndare för sin man, som förklarats omyndig;

n:o 15, i anledning af väckt motion angående befogenhet för gift kvinna, som sammanlefver med sin man, att idka handel eller annat näringsyrke; och

n:o 16, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående lättnad i värnpliktstjänstgöringen för värnpliktige, som genom den frivilliga skytterörelsen tillägnat sig fullgod skjutskicklighet;

Andra Kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande n:o 4, i anledning af herr J. E. Centerwalls motion, n:o 100, angående skrifvelse till Kungl. Maj:t med hemställan om revision af stadgan för mogenhetsexamen;

samt Andra Kammarens fjärde tillfälliga utskotts utlåtanden:

n:o 5, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående utredning och beskrifning öfver enskilda och kommuner tillhöriga, mera betydande vattenfall i landet;

n:o 6, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående den nomadiserande lappbefolkningens vidmakt-hållande m. m.; och

n:o 7, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående uttagande af stämpelafgiften å utnämningssbref för riddare och kommandörer af Kungl. Maj:ts ordnar.

§ 7.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr *I. E. G. Svensson* i Skyllberg under 2 dagar fr. o. m. d. 24 febr.,
 » *A. P. Risberg* under 4 dagar fr. o. m. den 25 febr.,
 » *A. Olsson* i Tyllered » 5 » » » 25 »
 » *J. O. Forssling* » 2 » » » 25 »
 » *A. Wiklund* » 10 » » » 25 »
 » *A. P. Gustafsson* i Sjögesta under 7 dagar fr. o. m. d. 25 febr.,
 » *J. P. Jespersion* under 5 dagar fr. o. m. den 25 febr.,
 » *C. G. Johansson* i Aflösa under 6 dagar fr. o. m. den 24 febr.,
 » *J. E. Centerwall* under 8 dagar fr. o. m. den 27 febr.,
 » *C. G. Sædén* » 14 » » » 25 »
 » *E. Nilsson* i Kattleberg under 11 dagar fr. o. m. d. 26 febr., och
 » *J. Johanson* i Valared under 7 dagar fr. o. m. den 25 februari.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 9,18 e. m.

In fidem
Herman Palmgren.